

SERIES กรมสมเด็จพระเทพฯ กับการศึกษาวัฒนธรรม

ชวนเที่ยว 5 พิพิธภัณฑ์ ตามแนวพระราชดำริ กรมสมเด็จพระเทพฯ

ปณิตา สระวาสี

นักวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สนพระทัยในศาสตร์และศิลป์หลากหลายสาขา นำไปสู่พระราชดำริในการริเริ่มโครงการต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน การจัดทำ “พิพิธภัณฑ์” เป็นโครงการตามพระราชดำริที่สำคัญ เนื่องจากทรงตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์ ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคมไทย บทความนี้ ผู้เขียนขอแนะนำพิพิธภัณฑ์ที่น่าสนใจ 5 แห่ง ซึ่งพระองค์ทรงมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง ดังนี้

1. ย้อนประวัติศาสตร์ ณ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

ภาพโดยพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

ภาพโดยพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ตั้งอยู่ในวังสระปทุม จัดตั้งขึ้นตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อเฉลิมพระเกียรติและเผยแพร่พระกรณียกิจของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า รวมถึงเป็นการอนุรักษ์พระตำหนักที่สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม บรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เคยประทับ และให้บริการศึกษาค้นคว้าสารสนเทศเกี่ยวกับประวัติสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าอีกด้วย

วังสระปทุม เป็นวังที่สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ประทับร่วมกับพระราชโอรสคือ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ตั้งแต่ พ.ศ. 2459 ตราบจนสวรรคตใน พ.ศ. 2498 และเป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในเวลาต่อมา เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานวังสระปทุมให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าขึ้น เพื่อสนองพระราชดำริ เป็นแหล่งศึกษาพระประวัติและพระกรณียกิจของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พิพิธภัณฑ์ประกอบด้วยอาคารจัดแสดง 2 หลัง คือ **“พระตำหนักใหญ่”** ใช้เป็นอาคารจัดแสดงหลัก และ**อาคารหอนิทรรศการ** สำหรับจัดแสดงนิทรรศการถาวรเกี่ยวกับการบูรณะซ่อมแซมพระตำหนักใหญ่ และนิทรรศการชั่วคราว ซึ่งนิทรรศการที่จัดแสดงในปัจจุบันคือ **“นิทรรศการศรีสวรินทิรากรณียานุกิจ สิริธรพินิจราชกรณียานุการ”** จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติในโอกาสฉลองพระชนมายุครบ 5 รอบ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวันที่ 2 เมษายน 2558

ในพระตำหนักใหญ่ มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์นำชมพร้อมหูฟัง ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ แบ่งการจัดแสดงออกเป็น 3 ช่วงเวลา ตามห้องต่างๆ ได้แก่ **1. ห้องพิธีและห้องรับแขก 2. ห้องทေး และห้องทรงพระอักษร 3. ห้องทรงพระสำราญ ห้องทรงนมัสการ และห้องพระบรรทม** ส่วนสุดท้ายคือ **ห้องนิทรรศการบริเวณชั้นล่างของพระตำหนักใหญ่** จัดแสดงเอกสารและของใช้ส่วนพระองค์

ดาวเด่นคือ เอกสารลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ ทรงเขียนถึงพระราชชนนี (สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) ทรงบรรยายถึงชีวิตความเป็นอยู่ในต่างประเทศ และกราบทูลว่าพบสตรีที่มีคุณสมบัติเทียบพร้อม ซึ่งก็คือสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือนางสาวสังวาลย์ ในเวลานั้น และจัดแสดง **“เจ๊กตุ๋”** ซึ่งเป็นตู้ขายของที่เจ๊กตุ๋หาขายในวัง โดยสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าโปรดให้เข้าไปขายในวังสระปทุมเป็นปกติ เพราะมีข้าวของต่างๆ ให้พระราชนัดดาทั้ง 3 พระองค์ได้ทรงเลือกซื้อ

2. ภาษาช่วยเรา เราช่วยภาษา กับพิพิธภัณฑ์สภากาชาดไทย

ภาพจาก <https://www.facebook.com/ThaiRedCrossMuseum/>

ปี พ.ศ. 2546 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อุปนายิกาผู้อำนวยการสภากาชาดไทย มีพระราชดำริให้สภากาชาดไทยดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สภากาชาดไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สภานายิกาสภากาชาดไทย ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ 72 พรรษา โดยมีพระราชประสงค์ให้นำเสนอในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (living museum) เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์สภากาชาดสากล นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ที่สามารถทำให้ผู้ชมรู้สึกว่ “กำลังยืนอยู่ท่ามกลางความทุกข์ของคนเป็นล้านๆ คน”

อาคารพิพิธภัณฑ์คือ ตึกกาชาดเดิม ภายในมีทั้งนิทรรศการถาวรและนิทรรศการหมุนเวียน แบ่งส่วนแสดงเป็น 7 ส่วน โดยแต่ละส่วนใช้สีรุ้ง 7 สี เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายของเรื่อง**ที่จัดแสดง** ส่วนแรกได้แก่ **“สถาปนาสันติธรรม”** จัดแสดงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการกำเนิดกาชาดสากลและสภากาชาดไทย ส่วนจัดแสดงต่อมาคือ **“บูรณาการสถานศึกษา”** นำเสนอภารกิจของสภากาชาดไทยด้านการแพทย์ การพยาบาล ส่วนที่สามคือ **“โอสถบริรักษ์”** จัดแสดงภารกิจของสภากาชาดในการผลิตเซรัมและวัคซีน เพื่อใช้ป้องกันและรักษาโรคต่างๆ

ส่วนที่สี่ **“อภิบาลดรุธ”** จัดแสดงข้อมูลเกี่ยวกับมูลนิธิสงเคราะห์เด็กสภากาชาดไทย และเรื่องราวเกี่ยวกับหน่วยเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ส่วนที่ห้า **“บุญเกษม”** แสดงภารกิจของศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ ที่มุ่งจัดหาโลหิตจากผู้บริจาคที่ไม่หวังสิ่งตอบแทน สำหรับใช้รักษาผู้ป่วยทั่วประเทศ ส่วนที่หก **“บำเพ็ญคุณากร”** จัดแสดงภารกิจในการบรรเทาทุกข์โดยสำนักงานบรรเทาทุกข์และประชานามัยพิทักษ์ ที่ให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส และส่งเสริม

คุณภาพชีวิตประชาชน ส่วนสุดท้าย “อมรสารุการ” นำเสนอยกย่องผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่ สภาอากาศไทย รวมทั้งจัดแสดงของที่ระลึกต่างๆ ที่มอบแก่ผู้มีอุปการคุณต่อสภาอากาศไทย

ม.ร.ว.จักรธร จิตรพงศ์ หนึ่งในคณะกรรมการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สภาอากาศไทย เคยกล่าวถึง เป้าหมายหลักสำคัญที่ทำหายของพิพิธภัณฑ์สภาอากาศไทยว่า “เมื่อชมแล้ว ผู้ชมทุกคนต้องบังเกิดความปรารถนาที่จะช่วยสภาอากาศ ในทางใดทางหนึ่ง”

3. สัมผัสโลกธรรมชาติ ที่พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาเกาะและทะเลไทย

ภาพโดย สาวิตรี ตลับแป้น

ภาพโดย สาวิตรี ตลับแป้น

“ตามเกาะต่างๆ มีพืชพรรณอยู่มาก แต่ยังไม่มีผู้สนใจเท่าไร จึงน่าจะมีการสำรวจพืชพรรณตามเกาะด้วย”

ส่วนหนึ่งของพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์ประธานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 จุดประกายการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตามเกาะต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม โดยกองทัพเรือร่วมสนองพระราชดำริอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อปี 2541 ทั้งการจัดสร้างสวนพฤกษศาสตร์และเส้นทางศึกษาธรรมชาติบนเกาะเสม็ดสาร เพื่อเป็นสื่อในการสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกแก่เยาวชนตามแนวทางพระราชดำริ และจัดตั้ง “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาเกาะและทะเลไทย” ขึ้นบนฝั่งลัดทึบ ตรงข้ามเกาะเสม็ดสาร โดยมีคณะนักวิชาการหลายสาขาและหลากหลายสถาบันร่วมทำงาน

พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาเกาะและทะเลไทย เป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่ ประกอบด้วยอาคารที่ก่อสร้างไต่ระดับเขาขึ้นไปถึงยอดเขารวม 5 อาคาร โดยจัดแสดงวัตถุธรรมชาติ ทั้งในด้านธรณีวิทยา พฤกษศาสตร์ สัตวศาสตร์ทางทะเล เป็นแห่งแรกในประเทศไทย การนำเสนอภายในถูกออกแบบไว้อย่างน่าสนใจ มีการสร้างบรรยากาศเสมือนจริง เช่น การจำลองบรรยากาศโลกในอดีต

เมื่อหลายล้านปีก่อน มีสื่อและเทคโนโลยีทันสมัย ที่จะทำให้ผู้ชมสนุกไปพร้อมกับการได้รับความรู้ นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ยังจัดโปรแกรมการเข้าค่ายเรียนรู้ศึกษารวมชาติให้แก่คณะนักเรียนที่สนใจด้วย

นอกเหนือจากการชมตัวอย่างในพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาเกาะและทะเลไทยแล้ว ยังสามารถนั่งเรือข้ามไปยังเกาะเสมสาร ซึ่งมีเส้นทางศึกษารวมชาติ สวนพฤกษศาสตร์ บ่อศึกษาป่าชายเลน โดยมีเจ้าหน้าที่บรรยายให้ความรู้อีกด้วย

4. มหัศจรรย์พิพิธภัณฑ์บัว

ภาพจาก <http://www.lotus.rmutt.ac.th/>

พิพิธภัณฑ์บัว ตั้งอยู่ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จ.ปทุมธานี เป็นพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งที่จัดแสดงบัวสายพันธุ์ต่างๆ นานาชนิด “บัว” เป็นพืชน้ำที่แต่ละสายพันธุ์มีลักษณะเฉพาะตัว นอกจากเป็นพืชที่สวยงามแล้ว แต่ละส่วนของบวยังใช้ประโยชน์ได้มากมาย ทั้งการประกอบอาหารและทำยาสมุนไพร เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์บัวเป็นโครงการตามแนวพระราชดำริ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งได้เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ เมื่อปี พ.ศ. 2546 โดยมีจุดมุ่งหมายในการสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์บัว

ปลูกรักษา ศึกษาการใช้ประโยชน์ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์บัว ปัจจุบันมีพันธุ์บัวมากกว่า 100 สายพันธุ์ ทั้งบัวหลวง บัวผัน บัวสาย บัวฝรั่ง บัววิกตอเรีย และบัวพันธุ์ไทยหายาก ซึ่งมีทั้งสายพันธุ์ดั้งเดิมและสายพันธุ์ที่พัฒนาขึ้นมาใหม่

ไฮไลท์หนึ่งของพิพิธภัณฑ์บัวที่ผู้ชมไม่ควรพลาดได้แก่ "บัวจงกลนี" บัวสายพันธุ์ไทยแท้ ถือเป็นบัวที่มีในประเทศไทยแห่งเดียวในโลก "บัวมิ่งคลอบล" ดอกมีสีชมพูแซมเหลือง **บัวที่ได้รับรางวัล Best new hardy waterlily 2004 ในการประกวดบัวโลกครั้งที่ 19 ที่สหรัฐอเมริกา** นอกจากนี้ยังมีบัวที่หายากอีกหลายสายพันธุ์ เช่น บัวฉลองขวัญพันธุ์สีม่วง บัวกระดังง์ที่มีดอกตูมใหญ่ แรกบานจะเป็นดอกสีขาว พอแดดจัดจะกลายเป็นสีม่วง สีชมพู และเมื่อบานเต็มที่ จะกลายเป็นสีแดง

5. พิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ พระตำหนักบ้านสวนปทุม

ภาพจาก <http://operation5.crma.ac.th/>

“บ้านสวนปทุม” เป็นพระตำหนักส่วนพระองค์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2534 มีพระตำหนักและอาคารพิพิธภัณฑ์ 6 อาคาร

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดเกล้าฯ ให้จัดทำพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ขึ้นที่พระตำหนักสวนปทุม เพื่อรวบรวมสิ่งของต่างๆ ที่ทรงสะสมมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์จนถึงปัจจุบัน มีทั้งที่เป็นของใช้ส่วนพระองค์ สิ่งของที่ทรงสะสมไว้ งานศิลปกรรมฝีพระหัตถ์ ของที่ระลึกจากต่างประเทศ สิ่งของต่างๆ ที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวาย โดยสิ่งของต่างๆ มีการจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ จัดทำคำบรรยายสั้นๆ เพื่อให้ความรู้เบื้องต้นแก่ผู้สนใจศึกษา ด้วยมีพระราชดำริว่า สิ่งของแต่ละชิ้นที่ทรงมีอยู่ มีคุณค่าความสำคัญแตกต่างกันไป เป็นสื่อที่ให้ความรู้แก่พระองค์เองและผู้อื่นในด้านความหลากหลายของวัฒนธรรมมนุษย์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี

นอกจากนี้ยังมีอาคารจัดแสดงเครื่องดนตรีโดยเฉพาะ ทั้งที่เป็นเครื่องดนตรีไทย และเครื่องดนตรีชาติต่างๆ วิธีการจัดแสดงส่วนหนึ่งทรงได้แนวคิดจากการเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ในต่างประเทศ

ทั้งนี้สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยังโปรดเกล้าฯ ให้ทำสวนเกษตรไม้ป่าสมุนไพรมะพร้าว เนื่องจากสนพระทัยการอนุรักษ์พืชพรรณป่าไม้ธรรมชาติ โดยมีพรรณไม้หายากจากทั่วทุกภาคและจากต่างประเทศที่ทรงปลูกไว้ มีเรือนกระจกปลูกต้นมะเดื่อ ที่ทรงรวบรวมมาจากทั่วโลกถึง 45 สายพันธุ์

ยังมีพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์การเรียนรู้ด้านต่างๆ อีกหลายแห่งที่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชดำริให้จัดตั้งขึ้นและทรงรับไว้ในพระราชูปถัมภ์ ซึ่งล้วนเป็นแบบอย่าง สร้างแรงบันดาลใจ ยังประโยชน์แก่พลสกนิกรหลากหลายอาชีพ ในโอกาสอันเป็นมิ่งมงคลนี้ ผู้เขียนขอถวายพระพรชัยมงคลแด่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ขอพระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

อ้างอิง

- มูลนิธิศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ดั่งดวงแก้วส่องสว่างทางสายงาม. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2557.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. "สานฝันพิพิธภัณฑ์สภากาชาดไทย." ใน จุลสารก้าวไปด้วยกัน. ปีที่ 1 : 4 (กรกฎาคม-กันยายน 2548), 16-17.
- ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. www.sac.or.th/museumdatabase. [เข้าถึง 22 มกราคม 2558]
- พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาเกาะและทะเลไทย <http://www.tis-museum.org>. [เข้าถึง 23 มกราคม 2558]
- พิพิธภัณฑ์บัว. <http://www.highlightthailand.com>. [เข้าถึง 26 มกราคม 2558]
- พิพิธภัณฑ์บัว. <http://lotus.rmutt.ac.th/>. [เข้าถึง 26 มกราคม 2558]
- มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. <http://www.queensavang.org>. [เข้าถึง 23 มกราคม 2558]
- วิจารณ์ พานิช. ชีวิตที่พอเพียง : 899. ตามเสด็จทัศนศึกษา สมเด็จพระเทพรัตนฯ 2542 (1) เกาะเกร็ด และบ้านสวนปทุม. <https://www.gotoknow.org>. [เข้าถึง 26 มกราคม 2558]

ผู้เขียน

**ปณิศา สระวาสี นักวิชาการ
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)**